

ORD OM ORD

Mange ord i språket vårt har en opprinnelse som for lengst er glemt, og ofte kan vi heller ikke uten videre tenke oss til hva ordene egentlig betyr. Vi håper leserne vil finne glede i en spalte der vi vil ha små epistler om ord vi bruker til daglig, men som de færreste av oss kan forhistorien til. I denne spalten er det mer enn ønskelig med innlegg fra leserne. Det sitter vel kolleger rundt om i landet med kunnskap på feltet, og her får de altså muligheten til å utfolde seg for et bredt publikum!

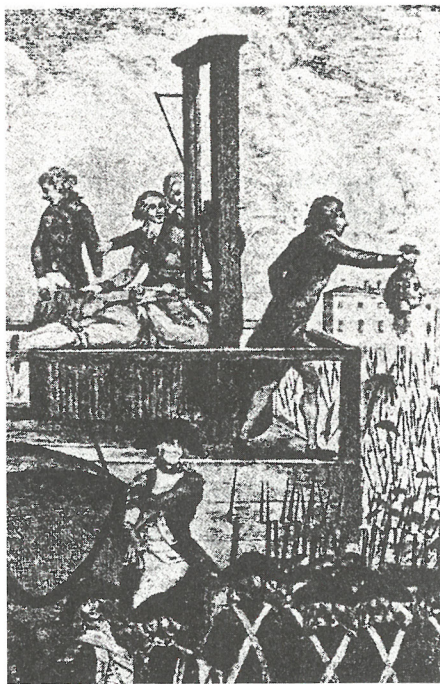
Gass

Gasser er litt diffuse greier, vi skjønner at de finnes men kan ikke se eller ta i dem på samme måte som væsker og faste stoffer. Hvilke refleksjoner man hadde om gasser og luft tidligere vet jeg ikke, men på 1600-tallet introduserte den belgiske legen og alkymisten Johann Baptista van Helmont ordet gass for første gang.

I et medisinsk tidsskrift skrev han: «Denne ånd (i betydningen 'flyktig', 'åndelig' luftart) som hittil har vært ukjent, kaller jeg med et nytt navn Gass».

Han hadde som utgangspunkt det greske ordet «chaos» som grekerne engang brukte om det umåtelige rom fylt med en uformelig masse hvorav den ordnete verden (kosmos) en gang var blitt skapt. På hollandsk uttales ch omtrent som en g, derfor dette bytte av bokstaver. O'en i «chaos» ble sannsynligvis borte for at gass skulle likne på et annet ord han hadde funnet på, Blas. Dette var hans betegnelse på den kalde lufta han mente utgikk fra stjernene, og har sin opprinnelse i «blasen, blåse». Ikke ulikt andre kolleger var han ganske god i å markedsføre seg selv, og skrev i en artikkel: «Gas et Blas nova quidem sunt nomina a me introducta» hvilket betyr: Gass og Blas er nye navn innført av meg. For å få orden på det passet det altså best å ta bort o'en i «chaos» og da ble det nye ordet hetende «gass».

«Gassen i bønn!» som min yngste sønn stadig oppfordrer meg til, er hentet fra den amerikanske forkortelsen for gasoline som er deres betegnelse for bensin.

Giljotinen

Leger har satt sitt preg på verdenshistorien på mange vis. Den franske legen Joseph-Ignace Guillotin (1738–1814) var medlem av den franske nasjonalforsamling og foreslo av humane grunner i 1789 at man skulle innføre denne henrettelsesmetoden i landet. Liknende redskaper har man avbildet på kobberstikk fra 1500-tallet, men henging og drukning i Seinen var de mest brukte metodene fram til vår kollega i 1792 fikk giljotinen offisielt innført. Allerede året etter ble Ludvig den 16. og hans ektemake, Marie Antoinette, henrettet med denne metoden i all offentlighet. Om dr. Guillotin kun tenke på offeret eller også så den økte underholdningsverdien i avstraffelsesmetoden er uvisst, men siden slike henrettelser var store folkeforlystelser tillater jeg meg å tro at et avhugd hode som bøddelen kunne vise folket ved å holde det frem etter håret må ha vært et langt mer frydefullt skue enn et slapt lik hengende i et tau! For ikke å snakke om noe så kjedelig som et lik som raskt fløt bort med vår-

floppen i Seinen! Hans «humane» argument kan utvilsomt ha vært et vikarierende argument.

Grunnen til at metoden fikk navnet etter legen som ikke engang oppfant den, tror man skyldes at en royalistisk avis «Actes des Apôtres» (Apostlenes gjerninger) trykket et nidskrift om ham:

Guillotin, médecin politique
imagine un beau matin,
que pendre est inhumain
et peu patriotique.

Guillotin, politiserende lege,
får en skjønn dag den ide
at det er inhumant og lite patriotisk
å henge folk.

Giljotinen ble brukt frem til dødsstraffen ble avskaffet i Frankrike i 1981, den siste offentlige bruk av giljotinen var i 1939.

Jannike Reymert

Kilde: *Politikens Ord med historie*. Politikens forlag, København.1997.